

Tartu Universitet
Det filosofiske fakultet
Norsk språk og litteratur

Trosskiftet i Njåls saga

En studie om menneskeoppførsel før og etter trosskiftet

Bacheloroppgave

Navn: Anne Rikas
Veileder: prof. Daniel Sävborg

Tartu 2014

Forord

Jeg vil gjerne takke veilederen min, Daniel Sävborg, for all den store hjelpen, entusiasmen og mange gode forslag som han kom med. Jeg er takknemlig også mot alle mine nærmeste som motiverte og støttet meg i det siste året.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Innholdsfortegnelse	3
Innledning	4
1. Grunnleggende informasjon	6
1.1 Kristelig etikk mot forhenværende hedenske vaner	6
1.2 Sentrale begrep i analysen	7
1.2.1 Feide	7
1.2.2 Forsoning	9
1.2.3 Ære	11
1.3 Problemstilling og metodikk – et moralsk vendepunkt i sagaen?	11
2. Analyse av hendelser og personer i <i>Njáls saga</i>	14
2.1 Åtaket av Gunnar og brenningen av Njál	14
2.1.1 Gunnar	14
2.1.2 Åtaket av Gunnar	15
2.1.3 Brenningen av Njál	16
2.1.4 Drøfting av etiske dilemma i de to åtakene	18
2.2 Floses og Kåres hevn, tilgivelse og forsoning	19
2.3 Analyse av Mård Valgardsson	20
2.4 Analyse av Skarphedin	22
2.5 Analyse of Hoskuld Hvitanesgóde	23
2.6 Analyse av kvinner i <i>Njáls saga</i>	26
3. Sammenfattende diskusjon og konklusjoner	28
Sluttord	30
Kokkuvöte	31
Litteraturliste	32

Innledning

Njáls saga er utvilsomt den meste berømte av de islandske ættesagaer. I det store og hele handler det om menneskers hverdagslivet som på denne tida kretset om æren og blodhevn. Mer enn ingen annen saga fokuserer *Njáls saga* seg om loven. En av de sentrale spørsmålene med hver tilfelle av blodhevn eller en annen slags strid som jeg skal undersøke i denne oppgaven er om løsningen av konflikt.

Det er i kapitlene 100-105 hvor i tillegg til den gamle lov introduseres et nytt system av orden til Islands samfunnet. Om hvor mye kristendommen egentlig påvirket samfunnet og menneskeoppførsel på et underbevissthetlig plan i *Njáls saga* er en av spørsmålene som sagaforskere har studert og debatterte over. Det finnes to større lærer i den området. Noen mener at trosskiftet i *Njáls saga* er så stor at det påvirker hele mentalitetet og oppførsel av mennesker og leder til forsoning og tilgivelse til slutt (Lönnroth 2011: 178). Andre tror at sagateksten viser akkurat det motsatte. Det har blitt en lang diskusjon mellom flere sagaforskere som begynte allerede i 1855 (gjennom Cook, 1991: 94) da Carsten Hauch påstod at i *Njáls saga* vises det hvordan kristendommen kommer å seire over den hedenske seden av hevn. Stort sett har islandske forskere selv ikke sagt at kristendommen markerer et moralsk vendepunkt i sagaen, og Finnur Jónsson påstod allerede i begynnelsen av siste århundret at trosskiftets episoden i kapitlene 100-105 har så lite som mulig med sagaen å gjøre (ibid, s. 94). Formålet mitt med denne oppgaven er å forstå og gi et oversikt over hvis, hvordan eller hvor mye trosskiftet til kristendommen påvirket menneskeoppførsel og gjerninger i sagaen.

I *Njáls saga* finnes det både hedenske vesener og karakteristiske trekk av kristendommen. Hedenske skapninger er mest vanlig knyttet til skjebnetro – f. eks. valkyrier i kapittel 158. I *Njáls saga* finnes det mye fabelaktig og overnaturlig, men disse hendesler sier veldig lite om virkelig mentalitetskiftet som jeg vil undersøke, og derfor har jeg bestemt seg å ikke analysere hendinger av overnaturlige natur, bare menneskeoppførsel og forskjellige tankemåter.

Jeg valgte å skrive om forandringer i oppførsel som er forårsaket av religionsskiftet fordi i min mening har mange viktige spørsmålene ikke blitt svart i fortolkningen av *Njáls saga*

og ganske mye har forskere analysert kristelig innflytelse i den andre delen av sagaen, men ikke virkelig menneskeoppførsel som burde uttrykke denne teorien. Jeg synes at *Njáls saga* er den mest optimale sagaen for å undersøke dype forandringer i mentalitet og deres ytring i oppførselen av mennesker fordi det inneholder både lange beskrivelser om hedensk tid og om islandsk samfunn etter trosskiftet.

Jeg skal fokusere på etikken og moralen som uttrykkes i oppførsel og sagapersoners diskusjon om etikken og moralen som angår deres oppførsel. Jeg skal sammenlikne oppførsel både før og etter trosskiftet. Jeg skal analysere både voldsom og fredelig oppførsel for å se hvis det finnes noe forandringer etter konvertering til kristendommen.

Oppgaven er delt inn i tre større kapitler. Først skal jeg introdusere grunnleggende informasjon; det omfatter teorien om kristelig etikk, moralske overbevisninger av en gjennomsnittlig middelaldersk islendinger, og prosessene av hevn, konfliktløsning og forsoning etter den middelalderske tradisjonen. Etter det kommer analyse av forskjellig menneskeoppførsel og hendelser i sagaen, og i den tredje delen skal jeg beskrive sine konklusjoner.

1. Grunnleggende informasjon

1.1 Kristelig etikk mot forhenværende hedenske vaner

Kristendommens ankomst til Island i år 1000 betydde at selskabelig livet måtte forandre seg ganske mye, deriblant måtte mange av gamle vaner være forbudt. Kristendommen handler ikke bare om rett tro, men i høy grad også om de rette handlinger. Etter kristen oppfatning er en tro uten gode gjerninger en død tro (Nettbibelen, Jak 2:20), og etikk er derfor en viktig del av den kristelige teologien.

Mest vanlig oppfatning av kristen etikk er kanskje at Jesu livet er idealen for menneskelivet. Islendinger aksepterte kristendommen selv men blandet den nye troen inn i det islandske samfunnet og kultur. Det betyr at forhenværende vaner skulle få nye kristne aspekter (Lönnroth 2011: 180), bl. a. blodhevn, som jeg skal forklare litt senere.

Vi vet ganske lite om hedensk etikk, et begrep som Lars Lönnroth har valgt å bruke i sin argumentasjon (Lönnroth 2011: 179). Man kan bruke lovsamlinger som *Grágás* eller *Kongespeilet* for å få en forestilling av middelaldersk samfunnet på Island, eller utlede selv fra sagatekstene hvilken slags oppførsel var vanlig og/eller akseptabel. Disse kildene viser oss om hvordan man oppfattet hedensk tid under middelalderen, og det passer fint fordi Njåls saga var skrevet under 1280-tallet og beskriver det som man trodde på denne tida var et hedensk samfunn.

Man kan si, om man leser forskjellige islandske sagatekster, at i et hedensk samfunn var det nesten nødvendig å hevne på sine fiender. Det var slik på grunn av ære, som spilte en ganske stor rolle. I kristen etikk skal man ikke ta hevn. Idealen for menneskeoppførsel er å forsone og tilgi, men, som Lönnroth forklarer (Lönnroth 2011: 180), middelaldersk islandsk kirke måtte avfinne seg med orden som gjalt på denne tida. Ofte betydde det at hevnen var den eneste måten å oppnå rettferdighet.

Vi kan se at da kristendom ble innført på Island, ble det ikke en brå overgang. En blanding av hedenske og kristne vaner fant sted, som man kan konkludere fra sagatekster. Men samtidig de samme sagatekstene viser at ikke alltid hadde kristendommen den ønskede effekten, dvs at det kunne ikke moderere menneskeoppførsel i krangler mot en roligere

løsning. Noen sagaforskerer (for eksempel Hauch, Lönnroth, Clover – gjennom Cook, 1991: 94-100) argumenterer at det finnes et moralsk vendepunkt i teksten etter kristendommens ankomst, mens andre (Sävborg, Cook) mener at kristendommen hadde et veldig marginalt effekt på mentalitetet og oppførsel i sagaen.

1.2 Sentrale begrep i analysen

1.2.1 Feide

Feide er et sentralt emne i de fleste islanske sagaer og ganske ofte ble feiden gjennomførte ved hjelp av blodhevn. Ideen av blodhevn er ganske enkel og for noe tid, det fungerte på Island. *Njáls saga* er en ganske bra kilde for å vise hvordan hevn-systemet virket og hvor det hadde sine svakheter.

Middelalderske og tidlig moderne historikere har blitt ganske interessert i feide og blodhevn (Miller 1990: 179) liksom dominerer i islandske sagatekster. Først, la Wallace-Hadrill gi sin definisjon av feide:

«It is not difficult to arrive at a working definition of feud. We may call it, first, the threat of hostility between kins; then, the state of hostility between them; and finally, the satisfaction of their differences and a settlement on terms acceptable to both. The threat, the state and the settlement of that hostility constitute feud but do not necessarily mean bloodshed.» (gjennom Miller, 1990: 180)

Miller beskriver at blodheven er ofte moralsk og juridisk, men alltid politisk, at det er moralsk da det brukes som et hjelpemiddel av godtgjørelse mot forseelser av sosiale normer. På Island er hevn veldig ofte juridisk og politisk, fordi det gjelder som utøvende makt i lovlige løsninger, og det er politisk på den måten at det viser hvem som dominerer (ibid. 181). Alt det også vises veldig klart i *Njáls saga*. Det er dominans som man krangler over hele tida.

I *Njáls saga* er det Hallgerd som begynner med drapene av sine hosbonder. Hun lar sin først hosbond ble drept fordi hun var ikke lykkelig eller fornøyd, og ville ha en større velstand, som hun fikk som et resultat. Det var samtidig en «politisk vending» fra henne

som lønnet seg ganske godt, og moralsk, for hun følte at mannen hennes hadde vært urettferdig mot henne og det krenket hennes ære.

I *Njáls saga* finnes det en lang feide mellom Bergtora og Hallgerd som adlyder et mønster som Miller har beskrevet som en metaforisk «gaveveksling» i sagatradisjonen.

The Icelanders did have a model of feud and of the disputing process. It was a model of balance and reciprocity. The central notion was one of requital, of repayment, captured variously in the verbs *launa* (to repay, requite), *gjalda* (to repay, return, to pay), and *gela* (to give). [---] Wrongs done to someone, like gifts given to him, unilaterally make the recipient a debtor, someone who owes requital. But in the world of feud, unlike the world of gift-exchange, the debts are debts of blood. (Miller 1990: 182)

Nesten alle tilfældigheter av hevn i *Njáls saga* er heller politiske enn noe annet. Etter Hallgerd sendte sin slave å drepe Bergtoras slave etter mennene hadde dratt til Alltinget, fordi de to kvinnene hadde fornærmet hverdandre på en fest, er det Bergtoras tur å hevne. Disse to kvinnene fortsetter å sende nye menn å drepe hverandre og den slags veksling har mer å gjøre med en maktkamp enn f. eks. med moralsk hevn.

Svensk litteraturforsker Lars Lönnroth argumenterer at den første, «hedenske», delen av *Njáls saga*, dvs alt som kommer før trosskiftet til kristendommen, konsentrerer seg om blodhevn og ære, som illustreres av Bergtoras og Hallgerds feideepisoden, mens den andre, «kristne», delen, etter kapitlene 100-105, viser at kristne vaner av kjærlighet og forsoning hadde allerede oppstod på Island og påvirket menneskelivet veldig mye (Lönnroth 2011: 179). Han argumenterer videre at begrepet «hevne» har utviklet seg, som er uomtvistelig sann, og at det var noe som middelaldersk kirke aksepterte i samfunnet liksom Islandsk (ibid. 180). Jeg er enig med Lönnroth på den måten at jeg tror at det skulle være naivt å tenke at alle nye kristelige vaner ble innført med enn gang, spesielt hvis man husker at Island aksepterte trosskiftet frivillig og ble ikke under fremmedmakt som skulle ha observert og moderert atferden av de innfødte, som f. eks. skjedde med mange europeiske land.

Lönnroth forklarer i sin artikkel «Christianity, Revenge and Reconciliation in *Njáls saga*» hvilken slags hevn var aksepterende hevn til kirken etter trosskiftet og da *Njáls sagas* var egentlig skrevet.

«Even the most pious Christians in that society were aware of the fact that revenge in certain cases was the only possible way to achieve justice against a person who had made himself guilty of murder, manslaughter or other violent crime. [---] That sort of revenge, which made victims out of innocent people, was explicitly prohibited in the Christian Norwegian law, *Járnsíða* («Ironsides»), which had been accepted in Iceland when *Njáls saga* was written in the 1280s.» (Lönnroth 2011: 180)

Det betydde at drapet av uskyldige mennesker var ikke akseptert av kirken og burde ikke være akseptert av de kristne. Det er ganske viktig å huske fordi i *Njáls saga* drepes det mange uskyldige mennesker mens hevnen blir omsatt. Jeg skal analysere disse drapene og drapsmenn litt nærmere etterpå, og se hvilken forklaring gir de og hvordan passer det med kristelig lære og Lönnroths forklaring av aksepterende hevn.

1.2.2 Forsoning

Islandske ættesagaer er historier om familiær ære og hevn, men de handler like mye om å slutte fred og forsoning. Nesten alt som vi vet om forsoningsprosessen på denne tida, vet vi fra sagatekstene. *Grágás*, de gamle islandske lovene som man tror bruktes på Island inntil den Norske kongen kom til makten på Island, sier at tilfeller av drap eller alvorlige sår kunne ikke bli løst uten å få tillatelse fra Alltinget. Den hele sagakorpusen viser at man likevel overtrådte denne loven og var ikke avstraffet for dette (Miller 1990: 261).

Lönnroth forklarer sin oppfatning av forsoning at det finnes to forskjellige betydninger til dette begrepet. Den første er noen slags løsning eller enighet mellom to motstridende parter, og det har alltid vært svært vanlig i det norrøne samfunnet uten å bli knyttet til en religion (Lönnroth 2011: 181). Den slags av forsoning finnes det veldig ofte i *Njáls saga*, for det er nært knyttet til det lovlige aspektet av sagaen. Selv om nesten alle konflikter fant sin vei til Alltinget hvor retten drøftet saken, var ikke rettens løsning av konflikten alltid slutten til det. Det finnes flere tilfeller i *Njáls saga* hvor blodhevn blir fullbyrdet etter kjennelsen, og William Miller beskriver dette som en ganske vanlig ting i sagatradisjonen.

The arbitration process can include much negotiation and mediation preceding the submission of the dispute to the arbitrator(s). But saga evidence indicates that even settlements in which terms were bargained for and agreed to through negotiation were finalized as judgments of arbitrators. In the

entire saga corpus, only one settlement is explicitly mentioned as having been achieved by negotiation without a judgment of someone formally empowered to decide [---]. (Miller 1990: 261)

Det skjedde ganske ofte i *Njáls saga* at man var ikke fornøyd med retten kjennelse og likevel hadde lyst til å hevne seg på fiendene sine. Det kan man observere ved Bergtora og Hallgerd, hustruer til Njål og Gunnar. Mennene selv er gode venner, men deres hustruer beordrer sine slaver og andre arbeidere å drepe hverandre. *Njáls saga* viser, og Millers beskrivelse av forsoningen i den hele sagatradisjonen bestyrker dette, at den slags forsoningen var ikke veldig effektiv.

Det er også en annen betydning av forsoning i den religiøse konteksten av ordet. I den områden betyr det at man kjenner sine synder og vil sone sin brøde foran Gud. Synder, slik som drapet av uskyldige mennesker, figurerer i *Njáls saga* hele tida, og, som det ble allerede forklart, slik hevn skulle ikke være aksepterende til kirken eller kristne mennesker. Likevel fortsetter drapet av utenforstående mennesker å hende etter trosskiftet uten større moralske konsekvenser, som jeg skal forklare i den andre delen av oppgaven.

Samtidig finnes det meninger som prøver å overbevise oss at selv om kristendommen betoner at man skulle tilgi sine fiender og forsone, var den kristelige ideologiens innflytelse og rolle i den middelalderske islandske forsoningsprosessen ganske liten.

Peacemaking was not something that had to be learned from Christianity, despite rather facile observations to that effect in the scholarly literature. The entire corpus of scholarship in dispute studies and conflict resolution has shown that all cultures develop means for resolving disputes [---]. (Miller 1990: 267)

Islandinger allerede hadde et system til å løse uenigheter og strider mellom mennesker da de vedtok kristendommen – forsoningsprosessen var ikke noe nytt til islandsk samfunnet. Det, som forandret etter trosskiftet med dette systemet, var det at en ny gruppe av mennesker, de geistlige, kunne oppføre seg som ombudsmenn og påvirke prosessen (ibid. 267). I kristelig ideologi skulle forsoningen også inneholde tilgivelse, og dette var et nytt begrep. Før kristen tid, skulle man bare betale for sine forbrytelser til å forsone med de forurettede mennesker.

1.2.3 Ære

Ære er kanskje det mest sentrale begrepet som skulle angå islandsk sagatradisjon. Selv om hevn er en lik viktig del av livet for en middelaldersk islendinger, er ære bakgrunnen for motivasjon som styrer menneskeoppførsel.

Æren er en social norm med meget forskjellig betydning og vøgt, under forskjellige navne og baseret på vekslende kriterier i forskjellige samfund. Den er en del af det system af uskrevne regler, der konstituerer et givent samfund, og sammen med sin modpol, skammen, definerer æren samfundets sociale ideal. (Sørensen 1995:187)

Sagatekster fra middelalderen viser at islendinger fokuserte på personlig ære i sin atferd, og gjorde alt til å bevare sine ære. Det gjaldt en regulert «øye for øye» lov på denne tida og blodhevn var en valnlig måte til å nå rettferdighet. For eksempel, Lönnroth siterer *Kongespeilet* (Lönnroth 2011: 181): «When you hear other men talk about actions which offend you greatly, be sure investigate with reasonable care whether the tales be true or false; but if they prove to be true and it is proper for you to take revenge, take it with reason and moderation and not in malevolent passion» (Laurence Marcellus Larsons oversettelse). Det betyr at man måtte være moderat og fornuftig.

Kristelig ideologi har ingen plass for personlig ære, som var utrolig viktig i den hedenske perioden. Kristendommen driver med tilgivelse og nestekjærlighet. For å forvare sine ære måtte islendinger veldig ofte hevne seg på hverandre. Det betyr at disse to systemer er i den sammenhengen motsetninger.

1.3 Problemstilling og metodikk – et moralt vendepunkt i sagaen?

Hovedspørsmålet i denne oppgaven er om det finnes et moralt vendepunkt i kapitlene som beskriver hendelser etter kristendommens ankomst til Island, som er beskrevet i kapitlene 100-105 av *Njåls saga*. Spørsmålet av godt og vondt blir aktuelt – begynner man å tenke om sine gjerninger på en annen måte etter trosskiftet til kristendommen eller oppføre seg annerledes?

Jeg skrev forrige kapittel hvor viktige ære og hevn var til islendinger før trosskiftet. Spørsmålet her er om det fortsetter å bli likt populært i den andre delen? Sagaforskere som Lönnroth argumenterer at den kristelige delen av sagaen, det som kommer etter trosskiftet, beveger mot kristelig tilgivelse og forsoning til slutt, og at man kan se en forandring i menneskeoppførsel i denne retningen etter trosskiftet.

Först så småningom inträder en gradvis förändring av mentaliteten, så att människorna blir mer benägna att förlåta de oförrätter de lidit. Processen fullbordas när Njals arvtogare Kåre och hans gamle dödsfiende Flose omfamnar varann i sista kapitlet. (Lönnroth 2006: 16)

Som jeg har allerede sagt, har Lönnroth beskrevet hva som var aksepterende hevn etter trosskiftet, dvs under kristen tid på Island (se side 9). I den samme artikkelen beskriver han forskjellige betydninger av ordet «forsoning». Det som han har ikke gjort, er å forklare hva han mener med begrepet «hedensk etikk» og hvilke vaner fantes på Island før trosskiftet, slik at de kunne bli sammenliknet med vaner under kristen tid. Amerikansk forsker Carol Clover (Clover 1987: 145) har uttrykket meningen at kristendommen i *Njåls saga* er som en motgiften for ond rot.

Det morale vendepunktet som noen tror finnes i sagateksten, skulle da selvfølgelig være det tidspunktet da Island tok imot den nye religionen av kristendommen og derfor skal jeg bruke det tidspunktet for å skille de to periodene i teksten. Ideen bør være at mennesker begynner å holde seg med den kristelige læren av nestekjærighet, tilgivelse og uselvisk atferd. I teorien bør det også bety at derfor er den første delen av *Njåls saga* mer voldsomt eller viser mer selvisk oppførsel.

I det neste kapitlet kommer det noen analyser som skal dypere undersøke forandringer i oppførsel som gjelder konfliktløsning og i menneskets fornemmelse for moral i begge to deler av sagateksten. Da skal det være mulig å konkludere hvis det skjer en forandring i mentalitet og oppførsel etter trosskiftet og hvor stor det er. Jeg skal prøve tesen om trosskiftets sentrale betydningen før mentalitet og oppførsel i sagaen. Mer spesielt skal jeg undersøke om det finnes en forandring i konfliktløsning, hvordan konflikten går fra hevn mot forsoning.

Spørsmålet har som sagt diskutert også av tidligere forskere, men det finnes et problem med deres undersøkelser. De diskuterer om individuelle hendelser og personer fra sagaens begge deler uten at de klargjort hvorfor de har valgt disse hendelser/personer og uten at de sammenligner de to delene på et systematisk sett. Derfor har jeg valgt en mer systematisk tilnærming til saken som skal undersøke vilkårelighet i jevnførelse mellom sagaens to deler.

Min metode bygges på prinsippet om jevnførelse mellom sammenlignbare hendelser og personer før og etter trosskiftet, dvs i sagaens hedensk og kristen del. Med sammenlignbare hendelser mener jeg disse hendelser hvor sammenhenger er like og hendelser som har likende forutsetninger, og som følger på likende hendelser. Sammenlignbare personer skulle være disse som står i likende situasjoner eller personer som oppstår i begge deler av sagateksten.

Hendelser og situasjoner som jeg skal undersøke er situasjoner som er knyttet til feider og konflikter mellom fiender. Det er gjennom et slags analyse og jevnførelse av dem jeg skal undersøke spørsmålet om det finnes noen forandring som gjelder konfliktløsning og mentalitet i sagaen i sammenheng med trosskiftet.

2. Analyse av hendelser og personer i *Njáls saga*

At *Njáls saga* kan bli delt inn i to større deler, før og etter trosskiftet til kristendommen, gir det en utmerket mulighet å lete etter forskjellene av religiøs natur i like hendelser og situasjoner i begge deler av teksten. I dette kapitlet skal jeg undersøke forandringer i oppførsel eller holdninger av mennesker som angår moralen etter trosskiftet.

Jeg deler sagateksten inn i to større deler fordi jeg vil undersøke forskjellene i oppførsel i mentalitet på begge sider av grensen, men egentlig har *Njáls saga* tre karakteristiske avsnitt. Den første av disse handler om Gunnar og Halgerd, den andre om hva skjer etter Gunnars død og kulminerer med brenning av Njål, og den siste handler om hendelsene etter Njáls død. Den tredje delen av sagateksten er kanskje mest viktige som angår skifter i religiøse trekk.

2.1 Åtaket av Gunnar og brenningen av Njål

Jeg skal nå sammenlikne de to åtakene, av Gunnar og Njål. Den første finner sted i den «hedenske» delen av sagaen, den andre allerede etter trosskiftet. Analyse skal innholde både oversikt over oppførsel av personene som deltok i åtakene og samtidig undersøke skiftet i menneskets holdning mot moral og etikk hvis det finnes noen. I tillegg til de to like hendelsene skal jeg se på noen viktigere personer i detalj. Utvalget var gjort med ideen til å vise liknende hendelser og personer før og etter trosskiftet, sånn at det finnes en mulighet for komparasjon.

2.1.1 Gunnar

Det finnes to like episoder av overfall i *Njáls saga* som inneholder ideen av brenning et hus med beboerne. Det første opptrinnet fant sted før trosskiftet hadde inntruffet i år 1000 og det var Gunnar, en av de hovedpersonene i den første delen, som ble det tiltenkte målet.

Gunnar er en person i *Njáls saga* som var alltid bevist som en «god» person. Hans oppførsel henviser både til hedenske og kristne verdier. Han er en fornemt mann – i

kapittel 30, hvor det skjer et slag mellom Gunnar og brødrene Hallgrim og Kolskegg, tilgir Gunnar sine motstandere og lar gjenlevende menn gå.

Etter dette ba vikingene om fred, og Gunnar sa at det kunne de få. Han lot da ransake de falne og ta alt det godset som de drepte hadde ått, men da de andre – dem som hadde fått grid – lov til å beholde våpene og klærne og ba dem dra hjem til fedrejorden sin. (*Njáls saga* s. 49)

At han lar disse menn gå, passer bra med Lönnroths beskrivelse av kristelig orden – det var ingen årsak eller berettigelse for Gunnar å drepe disse menn, han hadde allerede vunnet kampen med brødrene. Det var i min mening en av mest «kristelige» hendelser i hele sageteksten og det skjedde i den hedenske delen av *Njáls saga*. Det vises en slags oppførsel som er renslig uten baktanker eller egen nytte. Samtidig er han en anerkjent kriger, som gjorde ham respektert men samtidig gav ham fiender.

2.1.2 Åtaket av Gunnar

I kapittel 77 av *Njáls saga* blir Gunnar angrepet av Gissur Hvite og Mård Valgardsson mens han er inn i huset sitt. De angriperne prøvde å drepe Gunnar ved hjelp av element av overraskelse, men planen gikk over styr. Selv om Gissur har lyst til å drepe ham, er han resolutt at Gunnar må ikke brennes inn i huset fordi etter disse vaner som gjalt under hedensk tid er det en uærlig ting å gjøre og Gissur var av edel byrd, dvs at han kunne ikke love seg noe sånt.

«En hånd kom ut der,» sier Gissur, «med gullring på, og tok en pil som lå på taket; ute man nok ikke, var det nok å tå av inne, og nå skal vi gå på igjen!»

«La oss brenne ham inne!» sier Mård.

«Det skal aldri skje!» sier Gissur, – «ikke om livet mitt det gjaldt...» (*Njáls saga* s. 125)

Her kan man se at Mård Valgardsson ikke hadde veldig mye respekt for æretradisjonen allerede før kristendommen. Han bød Gissur flere ganger å brenne huset ned, men Gissur nektet og skjelte Mård for denne ideen. Gissur er ikke vist som en «ond» person, han bare bestemmer seg etter den gamle tradisjonen av blodhevn og ære. Selv om den episoden skjer i den hedenske delen av teksten, holder den seg bedre med kristelig lære som kommet etterpå (det var ikke akseptert å hevne seg på uskyldige mennesker under kristendommen).

Gissur er bestemt å hevne bare den mannen som i hans mening er skyldig. Han vil ikke drepe utenforstående kvinner som er i huset (ibid. 125-126).

Selv om Gissurs motivasjon kommer fra æren som har ingenting å gjøre med kristelig kjærlighet, legger han mye trykk på moralen. I den situasjonen her er det uviktig hvilken slags moral er det – hedensk eller kristen, for viktig er menneskers vilje å følge eksemplet og holde seg med etikken. Gissur hadde bestemt seg å oppføre seg ærverdig og den tankegangen hadde ingenting å gjøre med åndelig etikette eller lignende.

Gunnar blir drapt i dette åtaket, mens hans mor og kone, den ondsinnet tyven Hallgerd overlevde begivenheten. Hallgerds selvsk oppførsel før Gunnars død gjør denne episoden enda mer tragisk.

Han [Gunnar] sa til Hallgerd: «Gi meg to lokker av håret ditt, så fletter du og mor en buestreg til meg!»

«Gjelder det noe for deg?» spør hun.

«Livet mitt gjelder det,» sier han; «for de skal aldri nå meg, så lenge jeg kan bruke buen.»

«Da skal jeg nå,» sier hun, «minnes deg den fiken du ga meg, - og jeg gir en god dag i, om du verger deg lenge eller kort!» (*Njåls saga* s. 126)

Hennes dåder og malisiøs karakter har på en mindre grad ansvar for mange menneskers døden, men hun selv overlevde alle sine misgjerninger uten en skramme. Den eneste gangen hun fikk noen slags av straffen var da Gunnar gav henne en ørefik. At hun ikke hjulpet mannen sin gjør henne nesten lik ansvarlig for Gunnars død som Gissur og Mård er.

Gunnar selv og hans drap indikerer at moralen i *Njåls saga* er svært personlig og ikke så avhengig av gjeldende religion. Gunnars oppførsel antyder at han kunne hadde en ganske stor evne til nestekjærlighet. Åtaket av Gunnar er også mer etisk enn andre drap som skjer etter trosskiftet.

2.1.3 Brenningen av Njål

I den andre, allerede kristelige delen av sagaen blir Njål drapt – brent av Flose. Han blir brent inn i huset sitt som på denne tida var en sjofel og uærlig ting å gjøre. Hvis man

sammenlikner det med Gunnars død, finner man en liten forskjell i vurderingen av angriperne. Men situasjonen er i det hele tatt svært lik.

Da Gissur og Mård drepte Gunnar, hadde Gissur bestemt seg å ikke brenne huset, men Flose la seg ikke ble forhindret av dette og egentlig hadde den idéen av brenningen rett fra begynnelsen. Flose kom med omkring hundre menn til Bergtorshvål, mens Njål og hans sønner hadde bare omkring tretti mennesker som forsvarte bondegården. Selv om Flose lot kvinner og barn gå, og bad Njål og Bergtora å komme ut, var han bestemt å drepe Njålssønnene uansett hva som skjer. Han hadde ingen hensikt for enten en ærlig kamp som var en norm på hedenske vaner, eller tilgivelse etter kristelig lære. Denne episoden viser bare trangten etter hevn til enhver pris uten ingen kristelig kjærlighet blant folk eller høy moral som karakteriserer mange andre hendelser i sagaen. Hele «kampen» påminnet mer om slakting, som på ingen måte burde passe til en kristen som Flose om man følger bildet av kristendommen etter Lönnroths forklaring.

Bakgrunnen for åttaket skaper et ganske melankolskt bilde. Det begynner med drapet av Hoskuld som skjedde nesten uten årsak. Egentlig vises det her at den aksentuerte hedningen Valgard, Mårds far, hadde ingen respekt for menneskelivet da han tenke om planen å drepe Hoskuld og som resultat Njålssønnene også. Både Hoskuld og Njål var uskyldig, dvs at de hadde ikke gjort ondt til andre mennesker, men likevel ble de drept.

Njåls og Bergtoras kropper ble ubrente og enda mer skinnende etter brenningen (*Njåls saga* s. 217). At kroppen blir uskadet etter død eller at det finnes andre posthume mirakler er et ganske vanlig motiv i hagiografiske tekster om biskoper og helgener (Phelpstead 2006: 64-68). Det synes at forfatteren prøver å vise at Njål var som en helgen, selv om han var ikke en geistlig.

Etter hedenske vaner hadde Flose rett for å hevne seg på Njålssønnene som drept Hoskuld, men ikke engang da hadde han rett, eller årsak for den saks skyld, å drepe Njål, Bergtora og barnebarnet deres. Sammenliknet med Gunnars død, er den episoden ganske mer voldsom og uærlig. Det viser at situasjonen hadde ikke blitt mer fredelig eller orientert på forsoning isteden for hevn.

2.1.4 Drøfting av etiske dilemma i de to åtakene

For å forstå åtakene bedre enn bare de fysiske hendelsene, må man også spørre om og analysere Gissurs og Floses motivasjon. Da Flose først hørte om Hoskulds død, hadde han ingen lyst etter blodhevn (*Njáls saga* s. 179). Men allerede i neste kapitlet blir han påvirket å ta en annen retning. Robert Cook forklarer det som den mest betydningsfulle hendelsen i den senere delen av sagaen.

This scene, in which she [Hildigunnr] places the bloody cloak of the slain Höskuldr on Flosi's shoulders while she invokes the Christian god, and causes him to turn red and then pale and then black in agitation at what lies before him, is the most decisive scene in the latter part of the saga. Far more than the conversion it determines the course that events will take until the end of the saga and the motivation is surely not Christian. (Cook 1991: 100)

Den hele situasjonen var svært påvirket av hatske mennesker. Det var Mård Valgardsson som nesten orkestret alle hendelser som førte til brenning av Njål, men han var lik viktig ved å organisere åtaket av Gunnar. Det var også Hoskulds kona som ville hevne seg på Njålssønnene og Flose var som et hjelpemiddel.

Sigfussønners tankegangen for brenningen var motivert kanskje mest av lyst å få blodhevn for Hoskulds drap og tenkte ikke mye på noe annet. Det var Gunnar Lambesson som sa: «Vi er ikke tilfredse før de er drept alle i hop, disse brødrene – Njålssønnene!» (*Njáls saga* s. 199). Egentlig var Flose bestemt å løse hele saken uten vold, men Skarphedinn fornærmet han og da var det klart at Flose skal hevne seg på Njålssønnene (ibid. 198). Hadde han gjort sånn, hadde det vært en forandring i oppførselen av folk, men Flose gjorde annerledes. Han ba alle, som var med, å gå i kirke og be for seg (ibid. 203) før de red til Bergtorshvål. Man kan konkludere at han følte noen slags skyld for det som han hadde planert å gjøre, men det var ikke nok stor forandring i mentaliteten å avholde seg fra hevnen. Han vet at det er galt hva han gjør, fordi han sier jo selv, at det blir et tungt ansvar overfor Gud (ibid. 207). Det betyr at han brente Njåls huset enten fordi han *ville* gjøre det uansett kristelige idealer, eller fordi han følte det var nødvendig etter den hedenske vanen av ære.

Da Gissur overfalt Gunnar, hadde han bestemt å drepe sin fienden uten å bruke hjelpen av ild, men Flose hadde den idéen av brenningen i hodet sitt fra begynnelsen.

«Jeg kan nå også fortelle dere hvorledes jeg vil ha alt gjot: Når vi er kommet sammen der, skal vi ri med hele flokken til Bergtorshvål og gå på Njålssånnene med ild og jern og ikke snu unna før de er døde alle i hop...» (ibid. 200)

At Gissur den Hvite oppførte seg etter gamle hedenske vaner som ikke lover å brenne mennesker inn i huset for det er nedrig og feig, betydde at både Gunnars mor og Hallgerd fikk ikke skadet i åtaket. Gissur hadde bestemt seg at en brenning skulle ikke skje selv om Mård Valgardsson var med og prøvde å overbevise ham.

I disse to situasjoner kan man se at gamle såkalte hedenske vaner og lover hadde mer gode innflytelse og utfall enn en blanding av to systemer av moral og etikk som kom etterpå. Hadde Flose holdt seg til ærlig oppførsel, kanskje skulle han ikke ha drept Njål og de andre uskyldige i huset. Hadde han vært nok påvirket av kristelig lære av kjærlighet og tilgivelse, hadde han kanskje forlot Njålssønnene.

2.2 Floses og Kåres hevn, tilgivelse og forsoning

Lars Lönnroth skriver om tilgivelse og forsoning som skjer til slutt av sagaen. I hans mening viser det til kristne påvirkninger i menneskeoppførsel og –mentalitet (Lönnroth, 2011). Men finnes det egentlig en forandring i det moralske standpunktet? Hvis man analyserer hendelsene i slutt av sagaen i detalj, synes det litt problematisk å kalle det «en kristelig forsoning».

Jeg skal definere religiøse forsoningen slik – grunnleggende for forsoningstanken er fra menneskets side bevisstheten om personlig skyld overfor guddommen. Det er en definisjon som Lars Lönnroth også bruker i sin argumentasjon, og så ville jeg nå gjerne spørre - hvorfor var Flose klar til å forsone med Kåre? Han skydde ikke Guds straff da han drepte alle mennesker på Bergtorshvål, istedet følte han at det var rettferdig. Han fikk sin hevn da han drepte Njålssønnene. Han ble da ferdig med hevnen sin og kunne forsone – men er det egentlig en forsoning etter man han allerede fått sin hevn?

Akkurat det samme gjelder Kåre. Han er klar å forsone med Flose fordi han også hadde allerede tatt sin hevn, han hadde drept alle som han hadde tillatt til å drepe. Daniel

Sävborg beskriver Kåres hevn som mer omfattende enn like hendelser i første delen av *Njál saga*.

Det är i kristen tid detta sker, i sagans andra del. Den kristne Kári ställer till ett blodbad i en hämnd mer omfattande än någon hämnd i sagans första, ”hedniska” del. Han är erbjuden en hedersam förlikning, men han väljer denna hämnd i stället för försoning. (Sävborg 2011: 193)

Flose og Kåre begge hadde allerede fått sin blodhevn før de var enige å forsone seg. I slutten drepte Kåre alle som han ville drepe og etter han er ferdig med det, da er han villing å forsone. Selv om det finnes åpenbare kristelige påvirkninger i den siste delen hvor hovedpersonene forsoner med hverandre, mener Cook at det var ikke en riktig forsoning som fant sted.

What really happens at the end of the saga – despite of the Christian machinery – is not Christian peace but merely the burning out of a long and terrible feud. Kári ceases his slaying not because of any sudden mood repentance but because he has achieved the vengeance he has set for himself, and Flosi, who has always understood and tolerated Kári’s need for vengeance, has simply been waiting patiently for this moment to arrive. (Cook 1991: 100)

Man kan også si at Flose var imponert av Kåres åtak, og at han selv også fikk sin egen hevn før han «forsonet» med Kåre gjør det mulig å si at egentlig finnes det ingen *riktig* forsoning. At de to mennene gikk på en valfart er selvfølgelig viktig og viser til kristelig innflytelse i mentalitetet, men det stoppet ikke alle drap. Personer begynte å føle skyld for sine gjerninger, men at det hendte så sent i sagaen, hadde det nesten ingen innflytelse på voldsomme gjerninger som fant sted etter trosskiftet. I min mening var den «forsoningen» som fant sted til slutt mer lik et litterært hjelpemiddel for å avslutte historien.

2.3 Analyse av Mård Valgardsson

Mård Valgardsson er først introdusert i sagateksten i kapittel 25 og da fortelles det om ham bare so mye at han er sønnen av Valgard og Unn, og at han tedde seg som en skarv mot alle frendene sine og aller verst var han mot Gunnar. Han var klok, lustig og en renkesmed.

Karakter av Mård kan leses nesten som en allegori av håpløshet i en uærlig verden. Hvis det er en person i hele teksten som fortjente å bli straffet, da var det Mård Valgardsson, men han var den eneste som aldri fikk avstraffelse for sine onde gjerninger.

Mårds oppførsel før trosskiftet var ikke ærlig. Han plottet mot Gunnar for å drepe ham og da var han den som ville ha brent Gunnar inn i huset sammen med Hallgerd og mora hans. Han var listig og klok, og skapte planen for å skade Gunnar.

Litt senere møttes de to Torgeir'ne og Mård. Bare vellæte ble det ikke. Navnebrødrene syntes de hadde satt meget overstyr for Mårds skyld og ingenting fått igjen, og ba ham nå finne et nytt råd, so kunne bli Gunnar til mén.

Mård svarte at det skulle han, - «og det er nå mitt råd,» sier han, «ar Torgeir Otkelsson forfører Ormhild, Gunnars frenke. Det vil få Gunnar til å se olmt til deg. Jeg skal så få utover ordet, at Gunnar nok ikke er til sinns å la deg slippe så lett. Når en tid er gått, skal dere så gjøre overfall på ham...» (*Njåls saga* s. 117)

Hans metoder er veldig byråkratiske. Han planlegger sine ideer slik at han kan ikke bli beskyldt for noe. Han vet svært godt når har tida kommet for å melde seg ut og la andre mennesker stå til ansvar for drapene som han selv hadde planlagt. Han vet hvordan å unngå komplikasjoner og hindringer. For eksempel, i kapittel 49, hvor Otkel og Skamkel vil få vite hvem som stjal ost fra Kirkjubø, sier Mård: «...men når bevisene er der, vil jeg være kvitt saken.» (ibid. 83)

Mård fortsetter med den samme atferd etter trosskiftet, men det vises også at han er ikke alene skyldig for det. Hjemlig dannelsen som han har fått fra sin hedensk far er bakgrunnen for alt ondt som han gjør etterpå. Faren hans, Valgard den gråe, nører Mård til å gjøre mer ondt til andre og oppnå høvdingskap og makt.

Valgard sa: «Ille har du lønt meg for gódord jeg skaffet deg, når du farer så stakkarslig med det! Nå vil jeg at du lønner dem slik, at de mfår døden av det alle i hop. Og veien til det er, at du bakvasker dem for hverandre, til Njålssånnene dreper Hoskuld. Men han har mange ettermålsmenn, og Njålssånnene vil til slutt bli drept på det.» (*Njåls saga* s. 171)

Selv om han har ingen god årsak å ønske Hoskulds død, er han enig med planen til å bringe døden til en uskyldig mann. Hva er spesielt interessant med denne episoden, er at her

aksentueres det at Mård Valgardsson er kristen mens faren hans er ikke. Og selv om han er kristen, har han ikke noe motargumenter og han går med på planen med en gang.

Mårds plan å drepe Hoskuld var extra genialt, fordi til slutt kunne han ikke bli beskyldt for det, selv om han var der og deltok i drapet. Han kunne skape inntrykk som han hadde ingenting å gjøre med det og hørte om det fra Ossabø. Selv om det var et sår på Hoskulds kropp som kunne ikke bli knyttet til andre åtakere, skjedde det ikke noe til Mård. Han kom seg helskinnet ut av det hele opptrinnet.

Hvis man sammenlikner Mård Valgardssons planer å drepe Gunnar og å drepe Hoskuld (og Njålssønnene deretter), da er det klart at han hadde blitt enda mer ondsinnet enn før trosskiftet. Egentlig hadde Mårds oppførsel ikke forandret etter trosskiftet; hvis man husker at han tok ved troen og ble kristen, er det klart at det hadde ingen inntrykk på den malisiøse tankegangen hans eller oppførsel.

At han aldri blir straffet for alt ondt som han gjør i sagaen, viser at «kritelig moralen» figurerer ikke i denne teksten. Hva slags moralen skulle det undervise til leseren? Mård er kristen, men oppfører seg verre enn mest av hedningene i sagaen i første delen, og fortsatt å gjøre det etter trosskiftet. Han gjorde akkurat det som han vil og tenkte bare på sitt eget ve og vel, han planlegget mye døder og kom ut uskadd hele tida. Det viser ikke til en kristelig lære av moral, men har mer felles med den egentlige orden av livet – at listige og kloke mennesker har fortrinn i livet.

2.4 Analyse av Skarphedin

Skarphedin er den eldste sønnen av Njål. Det fortelles ikke veldig mye om ham i begynnelsen, bare en fysisk beskrivelse. Skarphedin ble giftet til Torhild Hravnsdatter. Skarphedin ble likevel boende hos faren sin. Hans rolle i teksten er ganske stor for han er den eldste sønnen av hovedpersonen Njål og hans gjerninger påvirker forløpet av hendelser som slutter med drapet av Hoskuld, hans fosterbror, og døden av Skarphedins hele familien.

I begynnelsen synes ham som en ganske adstadig mann, som ikke blir sint på trivielle ting. Det vises i kapittel 44 av *Njáls saga*, hvor noen tigger-kjerringer kommer å fortelle Bergtora om hva Hallgerd hadde sagt om Njål og sønnene deres. Bergtora og Skarphedin sier til hverandre:

«Dere sønnene mine fikk en i hop,» sier hun [Bergtora]; «dere har fått navnet møkkskjegginger, og husbond min kalles skjegglauskallen.»

«Vi har det ikke på kvinnfolkvis,» sier Skarphedin, «slik at sinnet tar oss for allting.» (*Njáls saga* s. 75)

Selv om han selv var ikke lett å bli sint, var han ganske lett å påvirke av andre mennesker, for eksempel mora hans, liksom det vises litt senere. Bergtora hadde bad sønnene sine å drepe Sigmund, som hadde skapet skaldedikt om Njål og Njålssønnene. Om kvelden gikk alle Njålssønnene til Lidarende å drepe Sigmund, som mora deres hadde ønsket. Uten hennes påvirkning hadde de kanskje ikke gjort det.

Skarphedin blir vant med drapet ganske snart, men likevel er han vanligvis påvirket av andre mennesker. Drapet er ikke noe som han har stor lyst etter. Akkurat som med Sigmund, var han påvirket av andre mennesker da han og brødrene hans drepte Hoskuld. Han selv skulle ikke fått idéen å drepe Hoskuld.

Oppførselen hans forandrer veldig lite etter trosskiftet og jeg konkluderer at trosskiftet har ingenting å gjøre med det. Vi får se hvordan Skarphedin modner, som er naturlig. Han fortsetter å bli lik påvirkelig for å fullbyrde drap.

2.5 Analyse of Hoskuld Hvitanesgóde

Hoskuld er Njáls fosterbarn, faren hans var Tráin Sigfusson, som ble drept av Skarphedin (*Njáls saga* s. 152-154), men til slutt er det klart Njål elsker ham mer enn sine egne sønnene (ibid. 176). Uten tvil blir Hoskuld vist som en «god» person i sagaen allerede fra begynnelsen. Han står i motstand til andre Njålssønnene på mange måter. Njáls egne sønner er lett påvirket av andre mennesker med vilje å ta hevn (*Njáls saga* s. 75 for eksempel), men Hoskuld er veldig selvstendig på den måten at han vet selv hva han skal og vil.

Hoskuld er en viktig person angående oppførsel- og mentalitetsskiftet, fordi det finnes like episoder i begge deler av sagaen, hvor man kan analysere hans reaksjon mot voldsomme hendelser. I en episode før trosskiftet vises det allerede hvilket slags menneske Hoskuld er. Det er den episoden hvor Njål tar Hoskuld som fostersøn. Njåls sønn Skarphedin har drept Hoskulds far og Hoskuld vet dette, men likevel velger han å løse konflikten på den mest fredelige måten. Selvfølgelig, drapet av Tråin hadde vært betalt for og det var en veldig stor sum penge, men likevel er det uvanlig at noen tilgir så lett.

«Vet du,» sier Njål, «hva far din døde av?»

«Jeg vet nok at Skarphedin drap ham,» svarer gutten [Hoskuld]; «men det er ikke verdt vi minner hverandre om slikt lenger, når det er blitt forlikt og fulle bøter gitt.» (ibid. 154)

Hvis sammenliket med Gunnars mange tilgivelser da hans slaver eller andre arbeidere ble drept, er det en liten forskjell. Gunnar tilgir mest sannsynlig fordi han tenkte at noen av disse menn var verdt av deres skjebne, for eksempel sier han om Sigmunds død til Hallgerd (ibid. 78): « Han hadde ikke noe annet å vente, Sigmund, for av onde råd blir ond råd. Og du og Skarphedin har vært like gode til å hakke etter hverandre.» Men Hoskuld har ingen årsak for tilgivelse. Det var faren hans som ble drept, og tilgivelse for dette kan ble fortolket som at Hoskuld ikke bæret sin far nok.

Så allerede før trosskiftet, i den hedenske tida, var Hoskuld en fridsommelig person, som ville gjerne tilgi og finne en fredelig løsningen til konflikter enn hevne seg på noen. Sävborg forklarer hvordan Hoskulds oppførsel er unik i sagalitteraturen.

Hans far har blivit attackerad och dödad, med mycket svaga skäl kan tilläggas, och Höskuldr står därmed i den situation som i sagorna normalt påbjuder hämnd på dråparna. [...] Höskuldr väljer inte bara att avstå från hämnd för att i stället hålla den fredliga förlikningen; han väljer också aktivt att sluta nära vänskap med sin fars mördare (237). Det är en försoningsvilja som är unik i Njåls saga och i sagalitteraturen i stort. Och dessa händelser äger rum i hednisk tid, i sagans första del. Den som står för detta försoningsideal, detta val av försoning i stället för blods- hämnd, är en hedning. (Sävborg 2011: 188)

Hoskuld blir en fredelig og tilgivende mann i den første delen av sagaen. I den andre delen, i episoden der han blir drept viser han igjen om sin kristen natur, han ber Gud tilgi sine drapsmenn (*Njåls saga* s. 176). Det er klart at kristne idealer var viktige og naturlige for

Hoskuld. Sagaforskere som Lönnroth mener at Hoskulds tilgivelse påpeker et mentalitetsskiftet mot kristendommen (Lönnroth 2011: 183), men han beregner ikke at Hoskuld tilgav like mye i den hedenske delen av sagaen. Cook skulle heller knytte denne tilgivelsen til Hoskulds personlige egenskaper enn å søke etter mer kompliserte forklaringer.

I would prefer to read the «distinctly Christian elevation» (Maxwell 1957-59:40) in the description of Höskuld's death as part of the new rhetoric, not a new theology. Höskuldr is a perfect example of the noble, patient, forbearing saga hero – a type that includes both pagans and Christians – and in fact Höskuldr showed himself to be such a person well before the conversion, when as a young man he was asked by Njáll if he knew the cause of his father's death [...] Höskuld's forbearance is a matter of his character, not of his conversion. (Cook 1991: 98)

Personlige egenskapene viser ham som en positiv figur i begge deler av sagateksten og faktisk at han tar imot kristendommen uten konflikt sier mer om ham som person før trosskiftet enn etter det. Han fortsetter å holde av andre menneskers meningen av ham, og oppfører seg ærlig, f. eks. da Flose bad Hoskuld å flytte fra Ossabø til Skaptafell, svarte Hoskuld: «Da vil nok somme si at jeg rømmer derifra av frykt, – og jeg vil ikke flytte.» (*Njáls saga* s. 174) og det sa han på grunn av stolthet, selv om han ante at det kunne lede til mange døder. Det skulle ha vært mer uselvvisk å flytte, men han valgte det ikke.

En ting som er viktig fra kristendommens synspunkt er Hoskulds og Kåres reaksjoner mot mennesker som drepte deres familier. Det er viktig å sammenlikne disse to personer med hverandre. De opplever liknende situasjoner i de motsatte delene av sagaen: i den hedenske delen av sagan blir Hoskulds far drept av Skmarphedin, og i den kristne delen blir Kåres sønn og hustru drept. Det er viktig for oppgavens hovedspørsmål å vite hvilke typ av konfliktløsning de velger, hvordan de reagerer i forholdet til sine fiender. Hoskuld, og det var under hedensk tida, valgte å tilgi Skarphedin og bli venner med han. Den kristen Kåre, i andre delen i sagaen, bestemte å drepe 15 menn og gjorde det (*Njáls saga* s. 247-261). Det underviser ingen god, kristen moral til leseren, isteden viser fortellingen om menneskelige dyder og feil, som er ikke knyttet til en spesifikk tro. Hvis man kan konkludere noe fra den jevnførelsen, da er det bare det at gode mennesker behøver ikke kristendommen å bli gode.

Jeg konkluderer at selv om Hoskuld er vist som en god figur av høy moral og fredelig natur, er han like stolt som andre. Han selv vil gjerne ikke hevne, men finne en fredelig løsning til konflikter, veldig ofte i form av tilgivelse. Likevel har han stedige egenskaper i den andre delen av sagaen som stammer heller fra hedensk tid og sedvaner av ære. Han flyttet ikke til Skaptafell jamvel om det kunne ha unngått mye voldsom. Han viste om det og likevel valgte han å løpe en risiko av en stor konflikt mellom familien sin. Fra dette konkluderer jeg at det finnes ingen stor forandring i oppførselen av Hoskuld etter trosskiftet. Det blir en forandring i mentalitetet av Hoskuld etter han tar imot kristendommen, men hans handlinger fortsetter å bli like i begge deler av sagaen.

2.6 Analyse av kvinner i *Njáls saga*

En merkelig ting i *Njáls saga* er det at det finnes så mange voldsomme kvinner som alltid har lyst etter hevn, ofte mer enn hovedpersonene selv. Konene til hovedpersonene Njål og Gunnar er svært stolte kjepphøye, i en ganske større grad enn mennene deres. Deres handlinger har, i noen tilfeller, veldig store konsekvenser, som styrer hele fortellingen. Derfor har jeg valgt å analysere deres oppførsel og holdninger i begge deler av sagateksten.

Hallgerd er liksom en vanlig *femme fatale* i *Njáls saga*. Sagaen begynner med en beskrivelse av Hallgerd og et illevarslende omen om hun. Det er sagt at hun var veldig vakker, men selvisk og ondskapsfull. Hrut sier om henne: «Hun er mer enn vakker nok, denne jenten, og mange vil få svi for det; men jeg skjønner ikke hvor tyvsøynene er kommet fra inn i ætten vår» (*Njáls saga* s. 10).

Hun var giftet tre ganger, og enten på direkte eller indirekte måte var hun alltid ansvarlig for alle av sine ektemenns døder. For eksempel, Gunnars mor Rannveig trodde at det var helt Hallgerds skyld at Gunnar døde (ibid. 128), og på en måte det var sant. Hennes oppførsel før trosskiftet var så selvisk at det kan være sammenliknet kanskje bare med Mård Valgardssons.

Bergtora, Skarphedins datter, var Njáls kone. Sagaen sier om henne: «Det var en kone med dug og tak i, men hun var noe hardlyndt av seg» (ibid. 42). Selv om hun hevner seg på Hallgerd nesten hele første delen av sagaen, blir hun senere, etter døden sin, anerkjent som

nesten en helgen sammen med Njål, da hennes kropp er ubrent etter brenningen av Bertorshvål.

Miller beskriver hvordan man fører regnskap i hevnen mellom Bergtora og Hallgerd, dvs at det er et system av «gi og ta» (Miller 1990: 182). Det er mulig å observere hvordan sagaens noble hovedpersonene Njål og Gunnar fører regnskap og det er ganske ironisk av forfatteren, for de er jo gode venner. Samtidig har hele sagateksten en avskygning av fiendskap mot kvinner. Med det mener jeg bare at kvinner er veldig ofte forestilt som ondsinnet og hevnlystne, samtidig vises deres hosbonder som mer fredelige og balanserte mennesker, som alltid lider på grunn av sine koner.

Hevnen mellom Bergtora og Hallgerd har ingen virkelig konsekvens i fortellingen. Hevnen er lang og et spraglet eksempel av temperament, men det synes som den var utviklet så lang på en retorisk grunn (Clover 1982: 28). Hvorfor er det kvinnene som er så voldsomme i sagaen, er ganske vanskelig å si. Det kan være en forestilling av virkelighet, men samtidig kan det fortelle oss om forfatterens personlige synspunkter.

Før trosskiftet viser Hallgerd og Bergtora om kvinners voldsom oppførsel og natur, men det fortsetter etter trosskiftet. Da er det Hildegunn, hvem er en biperson i sagateksten, men likevel spiller en stor rolle. Hildegunn var Hoskuld Hvitanesgódes kone, og selv om det fortelles ikke mye om henne, viser hun sitt temperament etter Hoskulds drap. Igjen forteller sagateksten om sinne kvinners ødeleggende makt.

La oss minne at Hoskuld selv hadde uttrykket sitt ønske å ikke bli hevnet hvis det betydde at mange skulle ha lidd vondt for hans skyld (*Njáls saga* s. 174). Hildegunn ikke respekterte dette ønsket og egget Flose å hevne likevel (ibid. 181), og det ble en forferdelig blodbad som resultatet. Faktet at Hoskuld selv var mot hevnen gjør det mer ironisk og sørgelig.

Ingenting tyder på en forandring i mentalitet og konfliktløsning i sammenheng med trosskiftet. Lyst etter hevn isteden for forsoning er dominerende hos kvinner både i hedensk og kristen tid i sagaen.

3. Sammenfattende diskusjon og konklusjoner

Jeg har analysert sammenlignbare hendelser og personer fra begge deler av *Njáls saga* til å forstå hvordan Lönnroths tes om overgangen fra et system av krigisk ære og hevn til kristelig kjærlighet og tilgivelse passer med teksten, og jeg har konkludert at det gjør det ikke.

Analysen av Gunnars og Njáls død viser noe likheter og noe forskjeller. De er begge vist som gode mennesker, noble og kloke, og de begge omkommet på grunn av andre menneskers sinne. Det var flere ting som ledet til Gunnars avferd, men til slutt var det Hallgerds resolusjon å ikke hjelpe ham som voldte hans død. Gissur skulle ha gått bort hvis han ikke kunne drepe Gunnar på en «ærlig» måte og Gunnar skulle ha levd.

Åtaket på Bergtorshvål var en helt forskjellig ting. Det var Floses avgjerd å drepe Njálssønnene uansett hvordan det gjøres som Njál og andre mennesker i huset. Floses tankegangen kan ikke bli unnskyldt enten på hedensk eller kritelig etikk, og det viser at kristendommens ankomst ikke gjort menneskeoppførsel «bedre¹», spesielt hvis man legger vinn på faktet at Flose var en kristen leder og Gissur var en hedning. Robert Cook konkluderer det samme og gir en billedlig beskrivelse av begge to deler av sagaen.

It is indeed a sad irony that the last part of the saga, which takes place in the Christian era following the conversion, is bloodier, grimmer, and more sober than the earlier part. There are no feasts, no courtships, no weddings, no noble exploits abroad. The reader misses the beauty of, for example, the portrayal of Gunnarr, who appears in retrospect to have lived in a simpler, lighter world. [...] Christianity, at least in *Njáls saga*, has not produced a kinder, gentler Iceland. (Cook 1991: 100-101)

Det synes som Mård Valgardsson blir ikke påvirket enten av hedensk etikk eller kristelig ideologi. Oppførselen hans kan være misbilliget i begge deler av *Njáls saga*. I begge deler tenker han bare på seg selv og gjør alt som mulig til å oppnå sine formål, og det også inkluderer drapet av uskyldige mennesker, uærlig kamp, osv.

At både Flose og Kåre gikk på en valfart spiller i min oppgave en ganske liten rolle, fordi det ikke forhindret deres voldsomme oppførsel i den andre delen av sagaen. Selv om valfart

---

¹ Det er et subjektivt begrep, men jeg mener med det de tradisjonelle gode kristelige gjerninger som er uselvvisk og ikke forårsaker skade til andre mennesker

viser til kristelige påvirkninger i menneskeoppførsel, fant det sted bare etter de to mennene hadde allerede drept sine fiender og fått rettferdighet gjennom blodhevn. Selvfølgelig er det viktig, fordi etter kristendommens ankomst begynte man å føle skyld, som var et nesten ukjent begrep før trosskiftet, og det viser til et skifte i mentalitetet, men ikke i oppførsel.

Som en person, Hoskuld Hvitanesgóde representerer mange gode egenskaper, men de kan ikke ble knyttet til en spesifikk religion eller period i sagateksten. Like egenskaper og oppførsel finnes både før og etter trosskiftet. At Hoskuld tilgir sine drapsmenn viser ikke til en stor forandring i mentalitetet, fordi hadde allerede gjort det samme i hedensk tid da faren hans ble drept, forresten av de samme mennesker. Tilgivelse er en av Hoskulds personlige egenskaper, ikke samfunnets påvirkning på ham.

I begge deler av *Njáls saga* finnes det veldig voldsomme kvinner som er vist som hatske og veldig stolte kvinner. Bergtoras og Hallgerds feide i den hedenske delen er en bra illustrasjon av feide og hevnsystemet som virket før trosskiftet, men likevel finnes det samme hatske oppførsel blant kvinner etter trosskiftet. Hildegunn, Hoskulds kone, viser oss at selv om hun var giftet til en fredelig man som var en kristen med et tilgivende karakter, påvirket det henne ikke – hun ønsket å ta hevn etter hedenske vaner.

Det er ganske lett å se at personene i sagaen begynner å bruke den nye måten å berette sine gjerninger. For eksempel, Hildegunn, Hoskulds hustru, sier etter Hoskulds drap til Flose: «Tar jeg Gud og alle gode menn til vitner på, at jeg edbinder deg ved din Kristis alle krefter, ved din manndom og ditt mannsnot, at du skal hevne alle de sår han bar som død, - eller også hete hver manns nidig!» (*Njáls saga* s. 182) og den episoden viser om hvordan kristendommen og gamle vaner blandet sammen, men lyst etter hevn ble like sterk som før.

Hele analysen viser at like hendelser og tankeganger finnes i begge deler av sagaen. Trosskiftet har ingen sentral betydning for konfliktløsning. Mentalitetet forandret ikke nok til å stoppe voldsomme gjerninger komplett, men med kristendommens ankomst fikk man en ny oppfatning – av personlig skyld. Det er kanskje det eneste mentalitetskiftet som merker seg ut i hele sagaen, og det er at man begynte å forstå hva man burde gjøre istedet for hva man ønsker.

Sluttord

I denne oppgaven analyserte jeg menneskeoppførsel i *Njáls saga* med hovedtrykk på trosskiftets innflytelse i sammenheng med konfliktløsning. Min hovedmål var å finne ut hvis det finnes kristelige påvirkninger i oppførsel i den andre, kristelige delen av sagaen, hvor mennesker har allerede vedtatt kristendommen.

Jeg brukte mest Robert Cooks og Lars Lönnroths synspunkter til å illustrere to forskjellige meninger om kristelig innflytelse i *Njáls saga*. Forskere som Clover, Hauch, Maxwell og Lönnroth (gjennom Cook, 1991: 94) mener at kristendommen spiller en sentral rolle i sagateksten og etter trosskiftet finnes det en forandring mot kristelig nestekjærlighet og tilgivelse i mentalitet og oppførsel. På den andre siden har vi bl. a. Cook, Andersson og Sävborg (gjennom Cook, 1991: 100-101, og Lönnroth 2011: 179) som mener at kristendom hadde mindre innflytelse på menneskers gjerninger og tanker enn noen tror.

Jeg begynte med grunnleggende informasjon om kristendommen og vaner i hedensk tid, også forklaringer om feide, hevn, ære og forsoning. I mange steder kan man konkludere at det var tro uten gode gjerninger. Analysen mitt viser at selv om man begynte å angre sine gjerninger til slutt av sagaen, hadde kristelig ideologi ingen stor innflytelse på menneskeoppførsel etter det ble vedtatt på Island og den hele andre delen av sagaen er lik voldsom og hovedmetode for konfliktløsning er den samme i begge deler av sagaen. Ære fortsatte å bli lik viktig i den kristelige delen. Men det ble en liten forandring i tankegangen av mennesker – skyld var en ny oppfatning som ble introdusert med kristendommen.

Til slutt er jeg ikke enig med teorien av forsoning og kristelig tilgivelse i den andre delen av *Njáls saga*. Det er nesten umulig å finne tilfeller av nestekjærlighet i den kristelige delen av sagaen. Det var et lite skifte i mentalitetet som vises i slutten av sagaen, men en forandring i virkelig oppførsel viser analysen ikke.

Kokkuvõte

”Njálli saaga” on Islandi perekonnasaagadest ilmselt kõige tuntum ja ulatuslikum oma süžee poolest. See kirjeldab tihedalt põimitud elulugusid üle mitme põlvkonna ja ristiusu vastuvõtmist ning samal ajal demonstreerib üksikasjalikult perekondade vahelist vaenu ja kättemaksmise traditsiooni Islandil, mis pigem tihti leidis aset veritasu näol.

”Njálli saaga” võimaldab detailselt analüüsida kättemaksu läbiviimist veritasu näol ning selle eetilist ja poliitilist rolli keskaegse Islandi ühiskonnas. Kuna veritasu esineb ”Njálli saagas“ üsna palju, on selle põhjal võimalik analüüsida inimeste käitumise ja mentaliteedi muutumist seoses ristiusu vastuvõtmisega. Teoorias võib eeldada, et ususüsteem, mis soosib andestust ja patukahetsust, vähendab ka inimeste vägivaldset käitumist ja parandab suulist kommunikatsiooni arvete klaarimisel. Võttes selle teooria töö aluseks, analüüsisin inimkäitumist enne ja pärast usuvahetust selgitamaks, kas ja kui suur erinevus esineb.

Arutelu kristlikest mõjutustest saagas algas juba 1855. aastal ning kestab tänapäevani. Ühelt poolt väidetakse, et ristiusu vastuvõtmine on saaga seisukohalt keskse tähtsusega ning muudab oluliselt inimeste mõtteviisi ja käitumist saaga teises pooles. Vastuargumentidena tuuakse näiteks saaga kristliku osa suurenenud vägivaldsust ja süngust.

Selles töös analüüsisin ja võrdlesin ma esiteks Njálli ja Gunnarri tapmiste asjaolusid, kuna need juhtumid olid omamoodi pöördepunktideks narratiivis, samuti nendele juhtumitele eelnenud eetilist ja moraalset diskursust. Samuti Mördr Valgardripoja käitumist ja selle erinevaid tagamõtteid ning Njálli poegi Skarphedinni ja Höskuldrit. Lisaks otsustasin analüüsida ka naispeategelaste käitumist, kuna see tundus mulle juba esmasel lugemisel märkimisväärselt vägivaldne.

Analüüs näitas, et käitumismustrid ja konfliktide lahendamise meetodid olid sarnased nii enne kui ka pärast Islandi ristiusustamist ning üldiselt tundub, et uue usu vastuvõtmine mõjutas saaga seisukohalt inimkäitumist konfliktsetes olukordades kõigest üsna vähesel määral. Mentaliteedimuutustest võib märgata, et seoses ristiusuga jõudis Islandile ka arusaam patust ja patukahetsusest, mis väljendub selgelt saaga lõpus.

Litteraturliste

Primærlitteratur

Njáls saga. Oversatt av Hallvard Lie. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1951.

Sekundærlitteratur

Clover, C. J. (1987). Njál's saga. *Dictionary of the Middle Ages*, 9, 144-146. USA: Macmillan.

Clover, C. J. (1982) *The Medieval Saga*. London: Cornell University Press.

Cook, R. (1991). The Effect of the Conversion in Njál's saga. *Eight International Saga Conference*, 94-102. University of Gothenburg.

Lönnroth, L. (2006). Inledning. *Njals saga*, översättning och inledning av Lars Lönnroth, 7-20. Stockholm: Atlantis.

Lönnroth, L. (2011). Christianity, Revenge and Reconciliation in *Njáls saga* (2011). *The Academy of Odin: Selected Papers on Old Norse Literature*, 179-187. University Press of Southern Denmark.

Miller, W. I. (1990). *Bloodtaking and Peacemaking. Feud, Law and Society in Saga Iceland*. The University of Chicago Press.

Phelpstead, C. (2006). Pilgrims, Missionaries and Martyrs: The Holy in Bede, *Orkneyinga saga* and *Knýtlinga saga*. *The Making of Christian Myths in the Periphery of Latin Christendom*, 53-81. København: Museum Tusulanum Press.

Sävborg, D. (2011). Konsten att läsa sagor: Om tolkningen av trosskiftets betydelse i *Njáls saga*. *Gripla*, 181-209. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í Íslenskum Fræðum.

Sørensen, P. M. (1995). *Fortælling og ære. Studier i islændingesagaerne*. Oslo: Aarhus Universitetsforlag.

Elektroniske ressurser

Nettbibelen. *Jakobs brev*. Hentet 14. august 2014 fra <http://www.bibel.no/Nettbibelen>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anne Rikas _____,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Trosskiftet i *Njåls saga* – en studie om menneskeoppførsel før og etter
trosskiftet _____

–,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Daniel Sävborg _____,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
  3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **15.08.2014**